

Atjaunotnei

Saruna ar Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta amata kandidātu akadēmiķi IVARU KALVIŅU

Avots: Dreamstime

Šogad beidzas Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) prezidenta Ojāra Spāriša pilnvaras. (LZA prezidentu var ievēlēt divreiz pa četriem gadiem.) Jaunā prezidenta vēlēšanām tika pieteikti divi kandidāti: ķīmiķis, Latvijas Organiskās sintēzes institūta ilggadējs direktors, tagad – institūta Zinātniskās padomes loceklis akadēmiķis IVARS KALVIŅŠ (1947), plašāk pazīstams kā starptautiski atzītā medikamenta mildronāta tēvs, kaismīgs inovāciju aizstāvis; un fiziķis, LZA ģenerālsekreitārs akadēmiķis ANDREJS SILINŠ (1940) – zinātnieks ar lielu organizatoriskā darba pieredzi. Viņš ir vadījis Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūtu, Zinātņu akadēmijā bijis gan viceprezidents, gan ārlietu sekretārs, Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs, Latvijas Republikas Saeimā pārstāvējis politisko partiju *Latvijas ceļš*.

Šoreiz – saruna ar akadēmiķi IVARU KALVIŅU.

Jaunie aktivizējas

– Pēc tam, kad tika nosaukti Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta amata kandidāti, gados jaunākie akadēmijas īstnie locekli un korespondētālocekli, vecumā no 35 līdz 45 gadiem, vērsās pie nākamā prezidenta ar atklātu vēstuli, kurā izteica savus priekšlikumus par to, "kā veidot caurspīdīgāku, mūsdienīgāku, akadēmijas locekļus un sa biedrību vairāk iesaistošu, kā arī uz izcilības veicināšanu un reputācijas uzlabošanu vērstu akadēmijas darbību", to starp minot politiskās ietekmes palielināšanu. Jūs par to runājat savos Rīcības programmas metos LZA ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.

Jau LZA Hartā ir paredzēta aktīva piedalīšanās Latvijas zinātnes politikas veidošanā un operatīva Saeimas un

valdības konsultēšana zinātnes jautājumos. Diemžēl Izglītības un zinātnes ministrija ir iecerējusi Latvijas zinātnes un augstākās izglītības pārvaldes sistēmas reformu, kuras mērķis un saturs zinātniekiem un augstskolu mācībspēkiem nav detaļas zināms. Tāpēc nākamajai LZA vadībai ir, es pat teiku – proaktīvi, jāiesaistas jaunā modeļa tapšanas procesā, lai panāktu LZA ilgtspējīgu izaugsmi un tās ietekmes pieaugumu. Nav pieļaujama LZA izslēgšana no zinātnes pārvaldības modeļa.

– Vai to var panākt Zinātņu akadēmija viena pati?

Manā redzējumā Latvijas Zinātņu akadēmijai ir jākļūst par platformu, kas vieno visas Latvijas zinātniskās institūcijas – gan augstskolu, gan valsts zinātniskos institūtus. Tai jākļūst par tādu kā nacionālo kompetences centru, kas sekmē valsts

ilgtspējīgu attīstību, šim nolūkam veidojot zinātniski pamatošu Latvijas zinātnes, pētniecības, tehnoloģiju pārneses un inovācijas ilgtspējīgu stratēģiju, kā arī tai pieskaņotu augstākās izglītības stratēģiju, tostarp veidojot un vadot valsts pētījumu programmas.

– Tieši to prasa arī jaunie akadēmijas locekli. Citeju: "LZA būtu nepieciešams proaktīvi iesaistīties attiecīgo koncepciju un plānošanas dokumentu izstrādē, negaidot gatavus priekšlikumus no attiecīgo valsts struktūru puses, ko kritizēt. Tā vietā LZA būtu jāveido sadarbība ar atbildīgajām valsts institūcijām no dokumentu izstrādes sākumposma."

Būtu labi, ja zinātniekus jaunā paaudze ne tikai prasītu, bet arī pati būtu gatava aktīvi iesaistīties LZA darbībā, vai tā būtu "Nākotnes akadēmija", vai kas tamlidzīgs. Tāpat jāaktivizē sadarbība ar Jauno zinātnieku apvienību, lai veidotu vienotu pieejumu zinātnes, pētniecības, tehnoloģiju pārneses un inovācijas attīstības stratēģijas izstrādes, kā arī augstākās izglītības, jauno zinātnieku sagatavošanas un tālākas izaugsmes jautājumos.

– Jā, tāda jau ir jauno akadēmiķu vēlme – apvienot spēkus ar Jauno zinātnieku apvienību, kas ilgstoši darbojas starptautiskajos jauno akadēmiju sadarbības tiklos. Tomēr viņi visai skeptiski izsakās par šībrīža LZA prezidenta Ojāra Spāriša piedāvājumu veidot "Jauno akadēmiju" LZA paspārnē, ja tai netiek nodrošināta pilnīga neatkarība un viedokļu brīvība.

Kur īemt naudu?

– Mēs pastāvīgi dzirdam runas par to, ka valsts ne tikai Latvijas Zinātņu akadēmijai, bet visai zinātnei kopumā piešķir nozīelojamī mazu finansējumu, tā nepildot Saeimas pieņemtajā Zinātniskās darbības likumā noteikto normu. Diezin vai Jūs pats varētu saskaitīt tās daudzās reizes, kad esat runājis par šo jautājumu no augstām un visaugstākajām tribinēm. Taču pārsteidzošs bija kādā televīzijas raidījumā paustais Izglītības un zinātnes ministrijas ierēđņa pārmetums, ka Latvijas Zinātņu akadēmija nespēj konkursos un starptautiskos projektos nopelnīt sev naudu, bet paļaujas uz valsts finansējumu. Ir taču sadarbības projekti ar citu valstu zinātņu akadēmijām, lielu valsts pētījumu programmu (piem. EKOSOC-LV, INTERFRA-ME-LV) vadīšana utt.

Savā rīcības programmā esmu ietvēris mērķi panākt valsts pētījumu programmu finansējuma atjaunošanu galvenajos prioritārajos virzienos un to finansēšanu no nozaru ministriju līdzekļiem, Zinātņu akadēmijai uzņemoties šo programmu vadību un sekmīgu īstenošanu, kā arī aktivizēt konstruktīvu dialogu ar Izglītības un zinātnes ministriju, Finanšu ministriju un citām ministrijām, arī ar Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrību (LIZDA) un Saeimas komisijām, lai panāktu lielāku valsts budžeta atbalstu LZA darbības nodrošinājumam. Protams, viens no veidiem, kā iegūt līdzekļus Latvijas Zinātņu akadēmijas darbības nodrošināšanai, ir izstrādāt projektus, kuriem ir iespējams piesaistīt gan Eiropas Savienības dalibvalstu, gan citu valstu līdzekļus.

Aivis European Patent Office

Akadēmiķis Ivars Kalviņš

Tāds projekts varētu būt, piemēram, Baltijas jūras reģiona zinātnieku sadarbības koordinācijas un investīciju platformas izveide (*Sectorial platform for the innovation investments of Baltic Sea region*). 2020. gada 25. februārī ar Baltijas jūras reģiona valstu zinātņu akadēmijām jau tika parakstīta Rīgas deklarācija "Inovācijas – 20. gadsimta dzinējspēks", kā arī noorganizēta Baltijas jūras reģiona valstu zinātņu akadēmiju vadības pārstāvju konference Rīgā par viedās specializācijas stratēģiju (RIS-3) un platformas koncepta prezentācija valsts pārvaldes institūcijām.

Lai nebūtu "Zintnieku akadēmijas"

– Jaunie akadēmiķi savā vēstulē ironiski piemin itin kā sabiedrībā lietotu nosaukumu "Zintnieku akadēmija" (neesmu gan tādu dzirdējusi), tādēļ ka akadēmijas augstceltnē telpas irē arī pa kādam ezotēriskā rakstura izdevumam, vienlaikus vēršoties pret pašu augstceltni kā fiziski un morāli novecojušu celtni, kas neasociējas ar modernu un inovatīvu nacionālās zinātnes centru. Viņi mīluprāt redzētu LZA modernās telpās, tādēļ "LZA steidzami būtu jādomā, kā iekļauties jaunveidojamās "Zināšanu jūdzes" infrastruktūrā Pārdaugavā". Cik noprotu, kaut kur starp Nacionālo bibliotēku un topošo Latvijas Universitātes pilsetiņu Torņakalnā. Šobrīd (un it īpaši šobrīd, kad vēl nav paredzamas pandēmijas ekonomiskās sekas) tā, protams,

Ivars Kalviņš konferenčē "Inovācija – 21. gadsimta spēks" Latvijas Universitātē šī gada 25. februārī

ir utopija. Taču jautājums par vietējās nozīmes arhitektūras pieminekļa, LZA augstceltnes, mērķtiecīgu izmantošanu nebūt nav utopisks, bet pat ļoti loģisks. Kādu Jūs to redzat?

Lielākā daļa no visa Latvijas Zinātņu akadēmijas mūža (nākamā gada februārī LZA apritēs 75 gadi) ir saistīta ar augstceltni, kuras būvniecība tika pabeigta 1958. gadā. Kaut arī tie bija citi laiki un cita iekārta, no savas vēstures atteikties diez vai būtu prāta darbs. Svarīgas nav sienas, bet tas, ko tās piedāvā. Protams, ēka ir energoneefektīva, tās uzturēšana ir dārga, ne velti nākas samierināties ar dažādiem īrniekiem, it īpaši pēc tam, kad no augstceltnes aizgāja Latvijas Universitātes paspārnē nonākušie zinātniskie institūti. Latvijas Zinātņu akadēmijai rokas vairāk atraisitos tad, ja tā ēku iegūtu īpašumā, ne tikai valdījumā kā pašlaik. Tad varētu domāt par ēkas renovācijas un pārbūves projekta īstenošanu, paredzot tajā izveidot Zinātnes, tehnoloģiju attīstības un inovācijas radošuma centru, konferenču centru un akustisko koncertzāli, kā arī apspriest iespējas par restorāna un viesnīcas izbūvi.

– Tas pats jautājums – kur nēmt naudīnu?

Piesaistot granta finansējumu LZA ēkas kultūrvēsturiskās vērtības saglabāšanai un paredzot papildu budžeta līdzekļus kapitālieguldījumiem infrastruktūras pilnveidošanā, kā arī saņemot investīciju bankas vai komercbankas aizdevumu.

Tas nu būtu bijis milzīgi augsts Latvijas zinātnes novērtējums, bet, ja bez jokiem, Latvijas zinātnieki, it īpaši no Latvijas Biomedicīnas pētījumu un studiju centra (BMC), ļoti aktīvi ieklāvās pretvīrusa vakcīnas radišanā, kas šobrīd ir visas pasaules zinātnes kopdarbs. Ko Jūs varat pāstāstīt par šo projektu?

Vārds "kopdarbs" laikam nav īsti precīzs – patiesībā ir tā, ka šobrīd nu jau vairāk nekā 100 pētnieku grupas visā pasaulē mēģina radīt katram savam Covid-19 vakcīnu. Katrai pētnieku grupai pieejaa ir atšķirīga, tā stipri paaugstinot varbūtību, ka vismaz kāda no stratēģijām nostrādās. BMC zinātnieki jau ilgstoši sadarbojas ar Šveices partneriem, un vairākas viņu kopīgi radītās veterinarās vakcīnas pret citām saslimšanām patlaban jau ir tehnoloģiju pārneses stadījā rūpnieciskai ražošanai. BMC, savulaik vēl akadēmiķa Paula Pumpēna vadībā, tika izstrādāta t.s. "vīrusveidigo daļiņu tehnoloģija". Tehnoloģijas būtība ir tāda, ka cilvēkiem nekaitīgu vīrusu apvalkus izmanto kā karkasu, pie kura var pievienot dažādas molekulas, pret kurām ir vēlme radīt organismā imūno atbildi. Konkrētajā gadījumā pētnieki ir "aizņēmušies" nelielu gabaliņu no SARS-CoV-2 vīrusa un pievienojuši savām vīrusveidīgajām daļīnām. Divās BMC laboratorijās akadēmiķu Andra Zeltiņu un Kaspara Tāra vadībā jau ir radīti vairāki Covid-19 vakcīnas kandidāti, kurus šobrīd testē Šveices partneri. E&P

Covid-19 satricina pasauli

– Krievijas medijos pavēdēja interesanta ziņa – uz jautājumu, vai nevarētu būt tā, ka Covid-19 vīrusu radījuši un palaiduši Latvijas zinātnieki, atbilde bija – kādēļ gan ne...

Ar Ivaru Kalviņu tikās Zaiga Kipere